

Az ecsedi uradalom és Nyiregyháza. Gazdaságtörténeti tanulmány. Levéltári hiteles okiratok nyomán írta **Eble Gábor**. Budapest, Hornyánszky Viktor könyvnyomdája 1898.

Ez az értékes munka eredetileg e folyóirat hasábjain jelent meg. Könyvalakban való közzététele előtt a fáradhatatlan szerző új adatokkal és részletekkel bővítette, úgy hogy az új kiadásban a munka szövege is sok tekintetben gyarapodott. A mi pedig külső megjelenését illeti, valóságos diszmunkaként lép az olvasó elé. Remek, elsőrangú műintézetekből származó színes képek s más mellékletek, valamint kisebb-nagyobb szövegképek díszítik. Az arcképek közt találjuk Nyiregyháza újjáalkotójának, gróf Károlyi Ferencznek képét huszárezredének dísz-egyenruhájában. Ott van továbbá a nemes munka fő ellenzője gróf Barkóczy Ferencz egri püspök, végül báró Dessewffy Sámuel arcképe. Igen értékes és tanulságos a képek közül egy színes melléklet, mely az ecsedi lápot tünteti föl Borsiczky Mihály híes földmérőnek 1780-ban készült nagy térképe után. Egy másik ilyen természetű melléklet Nyiregyházára vonatkozik s a város 1804-iki térképének egy részletét adja. De a többi képek és mellékletek is mind avatottan vannak kiszemelve s az egész munka fényes nyomdai kiállításával előkelő díszmű benyomását teszi, mely bármely szalon asztalán helyet foglalhat.

A szép külsővel teljes összhangban áll a munka belső tartalma, mely tárgyánál, adatainak új és fölöttébb tanuságos voltánál, valamint vonzó előadásánál fogva gazdaságtörténeti irodalmunk egyik legértékesebb terméke. A nemzeti munka nagy és dicső epepeájának egyik megkapó epizódját beszéli el benne a szerző, azon nemzeti munkáét, mely ezer esztendő óta folyik e hazában, hogy folyton új meg új erővel próbálja a vadon pusztaságba hanyatlott területeket a polgárosodás számára visszaszerezni. A Szatmár és Szabolcs vármegyékben elterülő nagy ecsedi uradalomban, melynek egykor virágzó községeit a XVII. század s a kurucz mozgalmak viharai nagyobbbrészt elpusztították, ez a polgárosító munka teljes erővel és tervszerűséggel csak a mult század derekán indulható meg. Mindaddig olyan földesurak bírták, kiknek vagy anyagi ereje hiányzott, vagy a gondolat sem támadt agyukban, hogy áldozatokat hozzanak a jövőért s nagyarányu befektetéseket tegyenek, melyek csak későbbi nemzedékeknek gyümölcsöztek, melyek nélkül azonban az uradalmat mértföldekre terjedő területével félbarbár állapotából, a rajta élő gyér lakosságot a szegénységből kiemelni nem lehetett. Csak 1747-től kezdve aránylag igen nagy összeg készpénz árán és sok esztendei kellemetlen pörpatvar után szerzé meg gróf Károlyi Ferencz, a szatmári béke híres megalkotójának fia az ősi jószágaival határos roppant uradalmat s kezdte meg ott azt a nevezetes kulturmunkát, mely messze-földet mindinkább visszaadott a polgárosodásnak s az anyagi és szellemi

virágzásnak. E munka egyik részletét, Nyiregyháza betelepítését Éble most egészen új világításba helyezi azon hiteles egykorú okmányanyag alapján, mely a gróf Károlyiak budapesti nemzeti levéltárában őriztetik. Szép munkája a köztörténelem egyik százados legendáját, azon tévedések egyikét, melyek egyik történetirőről a másikra szoktak átöröklődni, gyökeresen halomra dönti. Ilyen legenda fűződött ahhoz, hogyan jutott az ecsedi uradalom a Károlyi grófok birtokába. E szerint gróf Károlyi Sándor a szatmári békéért jutalmul kapta volna az ecsedi uradalmat. Éble bebizonyítja, hogy Károlyi Sándor ezt az uradalmat általában nem kapta soha, hanem csak halála után fia, Ferencz gróf szerze meg, még pedig készpénzen akkori két tulajdonosától, a kincstártól s a Rákóczyak nőgátától, az Aspremont gróftól. Még sokkal értékesebbek azok a tanulságok, melyeket a magyar gazdaságtörténet merithet Éble fejtegetéseiből. Művében az uradalom gazdasági helyzetének egész képe lép elénk. Már Károlyi Sándornak felajánlották az uradalmat megvételre. De nem akart belevágni, noha többi jószágai közvetlen szomszédságában volt. Csakhogy olyan csekély népesség lakta, hogy a gróf nem tudott volna mit csinálni az új szerzeménnyel. „Százszor könnyebb jószágot találni, mint gazda embert bele“ — mondotta s e szavakban egész kis kulturkép tükröződik vissza. Föld volt elég országszerte, de mit ért a föld, ha hiányzott az emberi munkaerő, a mely megművelje és hasznosítsa. Csak évtizedek múltán, fia Ferencz gróf mert a nagy üzletbe vágni, mely azonban pillanatnyilag éppen nem volt jövedelmező. Mikor az ecsedi uradalom végre tulajdonába ment át, minden jobbágya átlag 1000 forintjába került, a haszon ellenben, melyet egy-egy jobbágy évenként hozott, vagy készpénzben 7 máriás, vagy 12 napi robot volt. Nyereséget tehát a vétel nem kínált, sőt ha az új földesur azt akarta, hogy legalább évek múltán jövedelmezzen, nagy befektetéseket kellett tennie. Új lakosságot kellett szereznie. Ember, munkaerő nélkül a föld nem ért semmit s a telepítés volt az egyedüli eszköz, mely a viszonyok javítására kínálkozott. A rendszeres telepítés azonban nem ment terhes anyagi áldozat, nagy pénzbeli befektetés nélkül. Gróf Károlyi Ferencz ettől sem riadt vissza s hogy mit tett első sorban az ecsedi uradalom egyik községéért, az akkor csaknem pusztán heverő, „egynéhány kalvinista s holmi dib-dáb orosz jobbágytól“ lakott Nyiregyházáért, annak tanulságos és élénk rajza Éble ez új művének fő érdeme. Még 1752-ben olyan állapotban volt Nyiregyháza, hogy gróf Károlyi Ferencz el akarta ajándékozni, de ingyen sem fogadták el. Nem bírva tőle szabadulni, a gróf végre elhatározta, hogy új telepítőket visz pusztá határába. Ehhez azonban nemcsak pénz kellett, mire már elszánta magát az új földesur. Csakhogy amaz időszakban a vallásügy még mindig dominált

s egyszerű közgazdasági kérdések megoldására is döntő, csaknem kizárólagos befolyást gyakorolt. Károlyi Ferencz gróf mint buzgó katolikus Nyiregyházát jó katolikus helylyé akarta tenni s katolikus telepeseket keresett. Kül- és belföldön jártak ügynökei, de hasztalan. Végre föl kellett merülni a kérdésnek: „méltó-e azért a földet pusztán tartani a közjónak sérelmével“, hogy valamikor katolikusok ülhessék meg? Az okosság, melyet gazdasági kérdésekben a Károlyi grófok rendszeren tanusítottak, végre meghozta a helyes megoldást. Minthogy katolikusokat nem talált Ferencz gróf, lutheránusokkal akarta Nyiregyházát benépesíteni. 1753-ban tette közzé pátensét, melyben az új telepesek számára kedvezményeket biztosított, mire messze földről megindult a bevándorlás. 1754-ben már 200-nál több nagy ház állott készen, melyekben valami harmadfélezer ember élt. Alighogy azonban a munka kedvező előjelek közt megindult, mozogni kezdett a kath. papság, mely a pusztai földön sem akart eretneket tűrni. A papság, főleg az egri püspök beavatkozása komolyan fenyegette a nagy munkát. De Károlyi Ferencz erkölcsi kötelességének tartotta megvédeni a nyiregyháziakat, kik az ő hívó szavára jöttek, megvédeni mindazon jogok birtokában, melyeket nekik biztosított s melyek közt vallásuk szabad gyakorlata első helyen állt. Igen éles küzdelem támadt, melyben a kormány a vallásos türelmetlenség alapján állt s Károlyi ellen fordult. A lutheránus imaházat le kellett bontatnia, a papnak menekülnie kellett, sőt egyidőre úgy látszott, hogy egész munkáját kénytelen lesz megsemmisíteni s az új telepeseket ismét világgá bocsátani. Szerencsére a vármegye az ő részén volt, de mindez nem használt s Károlyinak a római pápához kellett fordulnia, ki csakugyan megfékezte az egri püspök türelmetlenségét s kimondotta, hogy a lutheránus telepeseknek meg lehet a nyilvános vallásgyakorlatot engedni. Így a vallásügy is mindinkább rendbe kezdett jönni. De ezer más baj merült föl, melyeken azonban a grófi földesur lassan-lassan szintén győzedelmeskedett. Éble könyve kétségtelenné teszi, hogy Nyiregyháza betelepítésének feladata hihetetlenül nagy és nehéz munka volt s hogy Károlyi Ferencz gróf részéről nemcsak anyagi áldozat, hanem sokkal több kitartás, buzgalom, lelkesedés kellett, hogy céljt érjen. Mindenesetre nevéhez fűződik a ma oly népes és virágzó város megalapítása. Már fia és utóda, Antal gróf, egész művét veszélyeztette, mert tulzott követeléseai és hitbuzgalma a lakosok testi-lelki érdekeit egyaránt fenyegette. Ekkor első sorban a vármegye védte a már 4000-nél több lakosu községet. A vallásügyet csak József császár türelmi rendelete oldotta meg véglegesen s csak azóta tünt el a veszély, hogy a telepesek, mint ismételve tervezték, újra elköltöznek. A vallásszabadság biztosítása s a földesuri jogok és

terhek méltányos szabályozása rohamosan elősegítette Nyiregyháza gyarapodását, mely 1786-ban városi jogot nyert, 1823-ban meg végleg megváltotta magát földesuraitól. Éble műve mindezt világos, élvezetes előadásban, ismeretlen levéltári adatok alapján beszéli el. Szép munkája a XVIII. század magyar gazdasági életének alakulásához igen becses adalékul szolgál s kegyeletes emléket állít gróf Károlyi Ferencz ezirányu sikeres és közhasznú tevékenységének.

Acsády Ignác.
